

, dkn'k% i kB%
fofp=% I k{kh

प्रस्तुत पाठ श्री ओमप्रकाश ठाकुर द्वारा रचित कथा का सम्पादित अंश है। यह कथा बंगला के प्रसिद्ध साहित्यकार बंकिमचन्द्र चटर्जी द्वारा न्यायाधीश रूप में दिए गए फैसले पर आधारित है। सत्यासत्य के निर्णय हेतु न्यायाधीश कभी-कभी ऐसी युक्तियों का प्रयोग करते हैं जिससे साक्ष्य के अभाव में भी न्याय हो सके। इस कथा में भी विद्वान् न्यायाधीश ने ऐसी ही युक्ति का प्रयोग कर न्याय करने में सफलता पाई है।

कश्चन् निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। सः स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दातुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्। एकदा स पिता तनुजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः। पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः। परमर्थकार्श्येन पीडितः स बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्।

पदातिक्रमेण संचलन् सायं समये अप्यसौ गन्तव्याद् दूरे आसीत्। निशान्धकारे प्रसृते विजने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा। एवं विचार्य स पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कञ्चिद्

गृहस्थमुपागतः। करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत्। विचित्रा दैवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेकां मञ्जूषाम् आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशंकया तमन्वधावत् अगृह्णाच्च, परं विचित्रामघटत। चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत “चौरोऽयं चौरोऽयम्” इति। तस्य तारस्वरेण प्रबुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वा अभर्त्सयन्। यद्यपि ग्रामस्य आरक्षी एव चौर आसीत्। तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्।

अग्रिमे दिने स आरक्षी चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतवान्। न्यायाधीशो बंकिमचन्द्रः उभाभ्यां पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान्। सर्वं वृत्तमवगत्य स तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षिणं च दोषभाजनम्। किन्तु प्रमाणाभावात् स निर्णेतुं नाशक्नोत्। ततो तौ अग्रिमे दिने उपस्थातुम् आदिष्टवान्।

अन्येद्युः तौ न्यायालये स्व-स्व-पक्षं पुनः स्थापितवन्तौ। तदैव कश्चिद् तत्रत्यः कर्मचारी समागत्य न्यवेदयत् यत् इतः क्रोशद्वयान्तराले कश्चिज्जनः केनापि हतः। तस्य मृतशरीरं राजमार्गं निकषा वर्तते। आदिश्यतां किं करणीयमिति। न्यायाधीशः आरक्षिणम् अभियुक्तं च तं शवं न्यायालये आनेतुमादिष्टवान्।

आदेशं प्राप्य उभौ प्राचलताम्। तत्रोपेत्य काष्ठपटले निहितं पटाच्छादितं देहं स्कन्धेन वहन्तौ न्यायाधिकरणं प्रति प्रस्थितौ। आरक्षी सुपुष्टदेह आसीत्, अभियुक्तश्च अतीव कृशकायः। भारवतः शवस्य स्कन्धेन वहनं तत्कृते दुष्करम् आसीत्। स भारवेदनया क्रन्दति स्म। तस्य क्रन्दनं निशम्य मुदित आरक्षी तमुवाच—‘रे दुष्ट! तस्मिन् दिने त्वया अहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः। इदानीं निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व। अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे’ इति प्रोच्य उच्चैः अहसत्। यथाकथञ्चिद् उभौ शवमानीय एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तौ।

न्यायाधीशेन पुनस्तौ घटनायाः विषये वक्तुमादिष्टौ। आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुतवति आश्चर्यमघटत् स शवः प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवाद्य निवेदितवान्— मान्यवर! एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयामि ‘त्वया अहं चोरितायाः मञ्जूषायाः ग्रहणाद् वारितः, अतः

निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्व । अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे' इति ।
 न्यायाधीशः आरक्षिणे कारादण्डमादिश्य तं जनं ससम्मानं मुक्तवान् । अतएवोच्यते –

ndj.k ; fi dek.k efroko'kkfyu%
 ulfra ; Dra l ekyE; yhy; b idp rAA
 'kCnkFkk%

भूरि	–	अत्यधिक
उपार्जितवान्	–	कमाया
निवसन्	–	रहते हुए
प्रसृते	–	फैलने पर
विजने प्रदेशे	–	एकान्त प्रदेश में
शुभावहा	–	कल्याणकारी
गृही	–	गृहस्थ
दैवगतिः	–	भाग्य की लीला
पलायितः	–	भाग गया,
प्रबुद्धः	–	जागा हुआ
त्वरितम्	–	शीघ्रगामी
प्रस्थितः	–	चला गया
अर्थकार्श्येन	–	धनाभाव के कारण
पदातिरेव	–	पैदल ही
निहिताम्	–	रखी हुई
अन्वधावत्	–	पीछे भागा
क्रोशितुम्	–	चिल्लाना
तारस्वरेण	–	ऊँची आवाज में
अभर्त्सयन्	–	भला-बुरा कहा
प्रख्याप्य	–	स्थापित करके
चौर्याभियोगे	–	चोरी के आरोप से
नीतवान्	–	ले गया
अवगत्य	–	जानकर
दोषभाजनम्	–	दोषी

उपस्थातुम्	–	उपस्थित होने के लिए
आरक्षणम्	–	सैनिक
आदिष्टवान्	–	आज्ञा दी
स्थापितवन्तौ	–	स्थापना की
तत्रत्यः	–	वहाँ का
न्यवेदयत्	–	प्रार्थना की
क्रोशद्वयान्तराले	–	दो कोस के मध्य
आदिश्यताम्	–	आज्ञा दीजिए
उपेत्य	–	पास जाकर
काष्ठपटले	–	लकड़ी के तख्ते पर
निहितम्	–	रखा गया
पटाच्छादितम्	–	कपड़े से ढँका हुआ
वहन्तौ	–	वहन करते हुए
कृशकायः	–	कमजोर शरीरवाला
भारवतः	–	भारवाही
भारवेदनया	–	भार की पीड़ा से
क्रन्दनम्	–	रोने का
निशम्य	–	सुन करके
मुदितः	–	प्रसन्न
भुङ्क्व	–	भोग करो
चत्वरे	–	चौकोर जगह, चबूतरेपर
लप्स्यसे	–	प्राप्त करोगे
प्रावारकम्	–	लबादा को
अपसार्य	–	दूर करके
अभिवाद्य	–	अभिवादन करके
अध्वनि	–	रास्ते में
यदुक्तम्	–	जो कहा गया
वारितः	–	रोका गया
मुक्तवान्	–	छोड़ दिया
समालम्ब्य	–	सहारा लेकर
लीलयैव	–	खेल-खेल से ही
आदिश्य	–	आदेश देकर

vH; kl %

1- vèkkfyf[krkuka i z ukuke-mùkjf.k I ÌÑrHkk"K; k fy[kr&

- (क) निर्धनः जनः कथं वित्तम् उपार्जितवान्?
- (ख) जनः किमर्थं पदातिः गच्छति?
- (ग) प्रसृते निशान्धकारे जनः किम् अचिन्तयत्?
- (घ) वस्तुतः चौरः कः आसीत्?
- (ङ.) जनस्य क्रन्दनं निशम्य आरक्षी किमुक्तवान्?
- (च) मतिवैभवशालिनः दुष्कराणि कार्याणि कथं साधयन्ति?

2- j[kkfdri nekkR; i z ufuekZ ka d#r&

- (क) पुत्रं द्रुष्टुं सः प्रस्थितः ।
- (ख) करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत् ।
- (ग) चौरस्य पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः ।
- (घ) न्यायाधीशः बंकिमचन्द्रः आसीत् ।
- (ङ.) जनः भारवेदनया क्रन्दति स्म ।
- (च) उभौ शवं चत्वरे स्थापितवन्तौ ।

3- I fu/ka@I fu/kfoPNna p d#r&

- (क) पदातिरेव - +
- (ख) निशान्धकारे - +
- (ग) अभि + आगतम् -

- (घ) भोजन + अन्ते -
- (ङ.) चौरोऽयम् - +
- (च) गृह + अभ्यन्तरे -
- (छ) लीलयैव - +
- (ज) यदुक्तम् - +
- (झ) प्रबुद्धः + अतिथिः-

4- v/kkfyf[krkfu inkfu fhkku&fhkku i R; ; kUrku I fUrA rkfu i Fkd-ÑRok fufn'Vkuka i R; ; kuke/k%fy[kr&

ifjJE;] mikft'roku} nkif; rē} i fLFkr% n'Ve} fogk;] i "Voku} i fo"V% vknk;]
Øk'krē} fu; Ør% uhroku} fu.krē} vkfn"Voku} I ekxR;] fu'kE;] i k;]
vi l k; A

ल्यप्	क्त	क्तवतु	तुमुन्
.....
.....
.....

5- fhkku i Ñfrda i na fpur&

- (क) विचित्रा, शुभावहा, शंकया, मञ्जूषा
- (ख) कश्चन, किञ्चित्, त्वरितं, यदुक्तम्
- (ग) पुत्राः, तनयः, व्याकुल, तनूजः
- (घ) करुणापरः, अतिथिपरायणः, प्रबुद्धः, जनः

6- ¼d½ ¹fud"kk* ¹i fr* bR; u; k% 'kCn; k% ; ksxs f}rh; k&foHkDr% HkofrA
mnlkj .keud R; f}rh; k&foHkDr% iz; ksxa ÑRok fjDrLFkkui fr± d#r&

; Fkk& jktekx±fud"kk er'kjhaorhA

- (क) निकषा नदी वहति । (ग्राम)
(ख) निकषा औषधालयः वर्तते । (नगर)
(ग) तौ प्रति प्रस्थितौ । (न्यायाधिकारिन्)
(घ) मोहनः प्रति गच्छति । (गृह)

¼k½ dk'Bd'skq nÜk'skq i n'skq ; FkkfufnZVka foHkDrA iz; q̄; fjDrLFkkukfu ij; r&

- (क) निष्क्रम्य बहिरगच्छत् । (गृह शब्दे पंचमी)
(ख) चौरशंकया अतिथिः अन्वधावत् । (चौरशब्दे द्वितीया)
(ग) गृहस्थः आश्रयं प्रायच्छत् । (अतिथि शब्दे चतुर्थी)
(घ) तौ प्रति प्रस्थितौ । (न्यायाधीश शब्दे द्वितीया)

7- vèk'syf[krkfu okD; kfu cgppus i fjorž r&

- (क) स बसयानं विहाय पदातिरेव गन्तुं निश्चयं कृतवान् ।
(ख) चौरः ग्रामे नियुक्तः राजपुरुषः आसीत् ।
(ग) कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः ।
(घ) अन्येद्युः तौ न्यायालये स्व-स्व-पक्षं स्थापितवन्तौ ।

-----000-----

